
UDK 811.162.4'342.8
Pregledni rad

Siniša Habijanec
Filozofski fakultet, Zagreb
Hrvatska

NAGLASAK U SLOVAČKOM JEZIKU

SAŽETAK

Slovački jezik ima postojani naglasak na prvome slogu riječi. Naglasak u slovačkome stoga nema distinktivnu, nego delimitacijsku funkciju, tj. inicijalni je naglasak snažan signal početka riječi, kojemu govornici slovačkoga jezika podređuju i percipiranje stranih jezika. Naglasak se pomiče na jednosložne prijedloge, ali nedosljedno, što je jedina naglasna nedoumica slovačke ortoepije. U radu se navodi nekoliko kriterija koji utječu na pomicanje naglasaka na jednosložni prijedlog, od kojih su najvažniji broj slogova i rečenična semantika. Ostali su kriteriji ritmički, eufonijski, distinktivni i stilistički. U radu se predlažu dva nova kriterija: sintagmatski i regionalni.

Ključne riječi: naglasak, akcentuacija, slovački jezik

Kada se govori o jeziku s ustaljenim inicijalnim naglaskom, rasprave o njegovoj naglasnoj strukturi, barem sa sinkronijskoga stajališta, čine se potpuno nepotrebne. Doista, zagledamo li u bilo koji standardizacijski priručnik slovačkoga jezika, uvjerit ćemo se da su stvari poprilično jasne: višesložne riječi u slovačkom jeziku dosljedno imaju naglasak na prvome slogu, a naglasak se s prvoga (ili jedinoga) sloga pomiče na jednosložne prijedloge koji s riječju tvore fonetsku riječ. No, kad se malo dublje zagrebe ispod površine, uočava se da je upravo pomicanje naglaska na jednosložni prijedlog najnestabilnije područje slovačkoga naglasnog sustava. Pomicanje naglaska na jednosložni prijedlog nije, kako ćemo pokazati, automatsko i beziznimno, te stoga zapravo nije moguće ni definirati pouzdana i jednoznačna pravila kada se naglasak pomiče na jednosložni prijedlog, a kada ne.

Kao što je naznačeno, naglasak je riječi u slovačkom ustaljen i nalazi se na prvom slogu riječi. Tom se prozodijskom odrednicom slovački tipološki pridružuje velikoj skupini jezika svijeta s inicijalnim naglaskom, kao što su češki, mađarski, finski, estonski ili irski jezik. Vezanost naglaska za određeni slog u riječi isključuje mogućnost razlikovanja značenja na temelju naglaska, ali ipak se mogu konstruirati sljedovi riječi kod kojih je na površinskoj razini naglasak presudan distinktivni činilac. Sabol (1977:39, 1986:395) navodi semantički donekle nategnute, ali svakako ovjerene rečenice:

'Zviera 'lasom 'zvierala som.	"Stezala sam životinju lasom."
'Za'aženie 'za'a ženie.	"Opterećenje tjera zeta."
'Ostrie 'kal 'ostriekal.	"Blato je poprskalo ostricu."

Međutim, postoje i znatno jednostavniji primjeri, kao u slučaju para 'on je "on je" ~ 'on je "on jede", što ponekad stvara zabunu, ali je i temelj mnogim šalama. Slične primjere možemo naći i u drugim jezicima s ustaljenim naglaskom, na primjer u poznatom holorimskom aleksandrincu Marca Monniera, koji se često pripisuje Victoru Hugou:

*Gal, amant de la reine, alla, tour magnanime,
Galamment de l'arène à la tour Magne, à Nîmes.*

"Gal, kraljičin ljubavnik, otišao je, velikodušne li geste,
Otmjeno iz arene u Tour Magne kod Nîmesa."

Može se naći i u naslovu francuskoga filma *Cinq gars pour Singapour* "Pet momaka za Singapur" (prema Garde, 1993:13). U svim tim primjerima ne radi se o različitim mjestu naglaska, nego o distinkciji [+/- naglašen slog]. Drugim riječima, razlika u značenju ovdje se ne postiže intenzitetskim isticanjem različitih slogova, nego drugačijom delimitacijom segmentalnih jedinica (slogova). Treba napomenuti da se takvi primjeri mogu naći i u jezicima sa

slobodnim, fonološki relevantnim naglaskom. Garde (1993:12) navodi zanimljiv primjer iz ruskoga jezika: *параграф* "paragraf" ~ *пора, граф!* "vrijeme je, grofe!". To samo potvrđuje Martinetovu tezu da primarna funkcija naglasaka kao fonološke suprasegmentalne pojave nije razlikovanje značenja, nego okupljanje slogova u fonetske riječi, bez obzira na to radi li se o jezicima sa slobodnim i fonološki relevantnim ili s vezanim naglaskom (Martinet, 1965:141).

Naglasak dakle u slovačkom ima delimitativnu funkciju, on je postojani signal granice riječi, odnosno fonetskih riječi. Budući da mu je oduzeta bilo kakva distinktivna funkcija, inicijalni naglasak u slovačkom potpuno je automatiziran, što je očito u posuđivanju riječi i učenju stranih jezika. Strane riječi i imena u slovački se preuzimaju s neutraliziranim naglaskom, pri čemu se ponekad izvorno mjesto naglasaka supstituira duljinom, na primjer *maják* "svjetionik" preko češkog je preuzet iz ruskog jezika (*маяк*), dok bi se u izvornoj slovačkoj riječi sufiks *-ák* morao skratiti u *-ak* poslije *j* (usp. *lejak* "pljusak", *vojak* "vojnici"). Isto se događa pri izgovoru stranih imena; ona se prilagođavaju slovačkomu inicijalnom naglasku bez obzira na akcentuaciju u jeziku izvorniku. Nekoga tko nije navikao na slovački izgovor mogu zateknuti izgovorni oblici poput: *Rousseau* ['rusō], *San Francisco* ['san 'francisko], *Barcelona* ['barcelōna], *Desperado* ['desperado], *Kylie Minogue* ['kajli 'minō], *Marilyn Monroe* ['merlin 'monrō], *Al Pacino* ['al 'pačino] i sl. Koliko god takvo naglašavanje zvučalo neobično, ono je potpuno legitimno prilagođavanje stranih elemenata (a strana su imena tipičan primjer) fonološkomu sustavu jezika primatelja, te s time uvijek treba računati u komunikaciji s govornicima slovačkoga jezika. Izuzmemo li govornike s odličnim znanjem stranoga jezika ili pak bilingvalne govornike, inzistiranje na izvornom naglašavanju u komunikaciji s govornicima slovačkoga jezika može samo otežati komunikaciju, jer govornici slovačkoga jezika delimitiraju iskaz prema prozodijskim pravilima materinskoga jezika, što znači da naglasak nužno interpretiraju kao početak riječi. Stoga se autoru studije ne jedanput dogodilo da su Slovaci prezime [habijānec], izgovoreno s izvornim kajkavskim naglaskom, percipirali kao ['janec]. I inače su naglasni sustavi s krajnjim naglaskom (inicijalnim ili finalnim) obilježeni beziznimnošću naglašavanja (na primjer francuski), dok sustavi s ustaljenim naglaskom na nekom od unutarnjih slogova riječi obično poznaju iznimke od takvoga pravila. Na primjer, poljski penultimski i makedonski antepenultimski sustav poznaju cijeli niz iznimaka.

Na duljim riječima javlja se tzv. sekundarni naglasak (slovački *vedľajši prízvuk*). Autor slovačkoga ortoepškoga priručnika Abel Král' (1988:164) određuje sekundarni naglasak kao manje isticanje trećega sloga četverosložnih riječi, trećega ili predzadnjega sloga duljih riječi, ili uopće bilo kakvo daljnje povišenje i pojačanje glasa u istoj fonetskoj riječi. Stanislav (1953:281) navodi da u višesložnim riječima sekundarni naglasak pada na treći, peti, dakle na svaki sljedeći neparni slog, što je preuzeto iz češke gramatičke tradicije i ne odgovara stvarnomu stanju. Král' (1988:164) uzima četiri sloga kao granicu za javljanje sekundarnoga naglasaka, ali manje precizno određuje njegovo mjesto. Još je

slobodnije definiran sekundarni naglasak u monografiji *Fonetika a fonológia* (Kráľ i Sabol, 1989:359), prema kojoj sekundarni naglasak stoji na trećem ili predzadnjem slogu četverosložnih i višesložnih riječi, te na prvome slogu druge komponente složenica. Ta je definicija znatno bliža realnomu stanju, a najvažnije je da izdvaja složenice iz problematike sekundarnoga naglaska. Složenice tipa *veľkoobchod* ['veľ'ko,ɔphot] "veletrgovina" ili *poľnohospodárstvo* ['poľ'no,ɔsɔpodárstvo] "poljoprivreda" čuvaju zapravo primarni naglasak druge komponente, koji doduše ima podređen prozodijski status. Na to upućuje i Kráľeva (Kráľ, 1988:164) tvrdnja da je sekundarni naglasak izrazitiji u složenica. Sabol (1986:394sq) ne poriče postojanje sekundarnoga naglaska, ali osporava njegov sistemski karakter pozivajući se na rezultate ispitivanja iz jednoga diplomskog rada. To je u skladu s Kráľevim (Kráľ, 1988:164) tvrdnjama da je sekundarni naglasak izrazitiji pri polaganom tempu i u iskazima višega stila (koji podrazumijevaju polaganiji tempo). Za usporedbu, na glavni ili primarni naglasak ne utječu ni tempo ni stilistička razina iskaza.

Sabol (1986:394) navodi i važan strukturalni razlog protiv vrednovanja sekundarnoga naglaska kao sistemske pojave. Kada bi bio sistemski i predvidljiv, sekundarni bi naglasak dokinuo delimitacijsku funkciju naglaska u slovačkom jeziku te time narušavao njegovu ritmičku strukturu koja se temelji na inicijalnome naglasku, na kojem počiva i versifikacijska struktura slovačke poezije.

Kao i mnogi drugi jezici, i slovački ima nepunoznačne riječi bez inherentnoga naglaska, koje se vežu za naglašenu riječ, tj. proklitike ili prislonjenice (slovački *proklitiky, predklonky*) i enklitike ili naslonjenice (slovački *enklitiky, priklonky*). Enklitike u slovačkome jeziku čine nenaglašeni oblici osobnih i povratnih zamjenica (*mi, ti, mu, si, ma, ta, ho, sa, jej, ju, nám, vám, im, nás, vás, ich*), oblici pomoćnoga glagola *byť* (*som, si, je, sme, ste, sú*), te kondicionalna čestica *by*. Sve se one vežu u naglasnu cjelinu, tj. u fonetsku riječ (slovački *takt*) s riječju koja im prethodi, pri čemu se nekoliko uzastopnih enklitika može vezati uz jednu riječ, kao u primjerima:

'odovzdal_by_som_ti_ho	"predao bih ti ga"
'kúpil_by_si_si_ju	"ti bi je kupio"
'vzdali_by_sme_sa_ho	"odrekli bismo ga se" i sl.

Treba spomenuti da neke od njih mogu biti samostalne riječi s vlastitim naglaskom te zato mogu stajati i na početku rečenice. Osim svih oblika prezenta pomoćnoga glagola *byť* (budući da slovački nije očuvao pune izvorne oblike tipa *jesmь), to su zamjenice *nám, nás, vám, vás, ju, jej, ich*, pri čemu posljednje dvije mogu biti i posvojne zamjenice, te tada obavezno dolaze ispred riječi na koju se odnose.

Proklitike u slovačkoj gramatici nisu precizno definirane. Pauliny (1981:231) spominje "neke" nezavisne i zavisne veznike (*a, i, aj, že, keď* itd.) i "neke" čestice. Slično se definiraju proklitike i u recentnoj monografiji, ali se navodi jednosložnost kao uvjet (Kráľ, 2005:83). No, proklitike su svakako i

jednosložni prijedlozi (*bez, cez, do, ku, na, nad, o, od, po, pod, pre, pred, pri, so, u, vo, za, zo*), te svi jednosložni veznici. Što se tiče naglašavanja, za proklitike su pravila nešto složenija. Naglasak se pomiče s prvoga sloga naglašene riječi na jednosložnu proklitiku ako je ta proklitika pravi, obavezno i jednosložni prijedlog. Sabol (1986:393) smatra da to također vrijedi za jednosložne veznike i čestice (*a, aj, i, že, ked*...), s čime se ne možemo potpuno složiti. Nesumnjivo je da se sa sljedećom riječju spajaju u jednu naglasnu cjelinu, ali se na njih naglasak pomiče samo s enklitike; na primjer u svezi *ked' som* "kad sam" prva je riječ naglašena, ali veznik *ked'* neće biti naglašen i u *ked' viem* "kad znam" ili u *ked' prišli* "kad su došli". Prema tome, proklitika u prvom slučaju zapravo preuzima ulogu naglašene riječi na koju se naslanja enklitika.

Pomicanje naglasaka na jednosložni prijedlog nije potpuno dosljedna pojava u slovačkom jeziku te predstavlja jedinu naglasnu ortoepsku nedoumicu. Problem počiva u tome što je pravilo o dosljednom pomicanju naglasaka na jednosložnu proklitiku preuzeto iz češkoga jezika, gdje je propisano zaslugom Dobrovškoga i Puchmajera kojima je to pravilo trebalo radi ponovnoga uspostavljanja silabotonskoga stiha u češkoj poeziji (u opreci sa starijim kvantitativnim), a zatim su ga usvojili i štúrovski pjesnici koji su isprva pisali na češkom, te ga prenijeli u Štúrov književni slovački jezik (Ondrejovič, 1977:16). Mišljenja o potrebi pomicanja naglasaka na jednosložnu proklitiku u slovačkom su se jezikoslovlju kretala u rasponu između dvaju ekstrema. Neki su zastupali dosljedno, beziznimno pomicanje naglasaka na jednosložnu proklitiku, a neki su smatrali da je pomicanje naglasaka prozodijski element preuzet iz češkoga jezika, potpuno stran slovačkomu izgovoru, te da se naglasak u slovačkom dosljedno pomiče samo u spojevima s jednosložnim riječima. Na primjer u *'pre_mňa* "za mene", (*prišiel*) *'na_svet* "(došao je) na svijet", *'zo_dňa* *'na_deň* "iz dana u dan" i sl. Pristaše prve teorije neki su danas već pomalo zaboravljeni teoretičari književnosti s kraja XIX. stoljeća (Ján Kadavý, Andrej Truchlý-Sytniansky, Tichomír Milkin). Predvodnik druge teorije bila je književnica Mária Rázusová-Martáková koja pravilo o beziznimnom naglašavanju prijedloga smatra "neslovačkim", te ističe da ne odgovara unutarnjoj strukturi slovačkoga jezika i osiromašuje ga u istančanim nijansama izražajnosti, uzimajući mu glazbenu valovitost uvjetovanu upravo promjenjivom akcentuacijom prijedloga (Rázusová-Martáková, 1946:73sqq). Na temelju vlastitih istraživanja Rázusová-Martáková (1946:75) dalje zaključuje:

"Obrativši pozornost na taj problem, odslušala sam mnoštvo predavanja ljudi iz svih krajeva Slovačke, pratila propovijedi starijih i mlađih svećenika obiju vjeroispovijesti [katoličke i evangeličke, *prim. S. II.*], a rezultat mojega strpljivoga promatranja bio je da *od Slovačakā* naglasak na prijedlogu dosljedno čuvaju s a m o zaposlenici radija i profesionalni glumci."

Problem naglašavanja jednosložnih proklitika bio je predmet mnogih (često i ne pretjerano plodnih) diskusija, a o otvorenosti pitanja svjedoči i činjenica da jezični priručnici slovačkoga književnog jezika pred tim problemom unaprijed polažu oružje. Slovačka gramatika na primjer konstatira:

"Pitanje naglasaka do sada nije dovoljno i zadovoljavajuće objašnjeno. Dosadašnji naputci mehanički su se preuzimali iz drugih gramatika i ne temelje se na detaljnom istraživanju stvarnoga stanja u živom jeziku. Pogotovo naputak o tome da je jednosložni prijedlog uvijek naglašen ne odgovara stvarnomu stanju. Preporuča se pridržavati se srednjoslovačkoga uzusa [*sic!*, S. H.]. U svakom pak slučaju beziznimno i mehaničko naglašavanje jednosložnoga prijedloga nije ispravno." (Pauliny i sur., 1968:61)

Stanislav (1953:289) čak i glumcima savjetuje da se, kad je riječ o pomicanju naglasaka na jednosložni prijedlog, oslanjaju na srednjoslovačko narječje. Međutim, ne postoji priručnik koji donosi postavke srednjoslovačkoga uzusa, pa su svi ti naputci praktično neupotrebljivi.

Problem znatno više pojašnjavaju radovi već spomenute Rázusove-Martákové i Jána Sabola. Rázusová-Martáková (1946) izravnim je promatranjem primijetila da je u slovačkim narječjima naglašavanje jednosložnoga prijedloga prije iznimka nego pravilo, te da se versifikacija pjesnika šturovskoga pokreta ne temelji na pravilu o pomicanju naglasaka. Ona je također prva primijetila da pomicanje naglasaka na jednosložni prijedlog ovisi o broju slogova riječi koja slijedi iza prijedloga, s tendencijom prema kojoj je vjerojatnost da će se naglasak pomaknuti na jednosložni prijedlog veća što je riječ koja se nalazi iza prijedloga kraća (s jednosložnih i dvosložnih gotovo bez iznimaka).

Sabol (1977:41) ističe da su "[...] tendencije beziznimnoga naglašavanja jednosložnoga prijedloga [...] umjetne, pogrešne, jer ne odražavaju jezične zakonitosti ni govornu stvarnost". Sabol je prvi eksperimentalno, na temelju govornoga korpusa razgovornoga, publicističkoga i umjetničkoga stila istražio tendencije naglašavanja jednosložnoga prijedloga. Pri tome je krenuo od osnovnoga stilističkoga kriterija – obilježenosti – te proučavao kako pojedini činioци utječu na naglašavanje. Kombinirajući Sabolove (Sabol, 1977, 1986) i Kráľeve (Kráľ, 1988) spoznaje, možemo izdvojiti sljedeće kriterije pomicanja naglasaka na jednosložni prijedlog:

1. Kriterij broja slogova

Što je broj slogova manji, jača je tendencija da se naglasak pomakne na jednosložni prijedlog. Uz jednosložne i dvosložne riječi neobilježeno je naglašavanje prijedloga, (na primjer *'úder 'pod_pás* "niski udarac", *'išli 'cez_les* "išli su kroz šumu"; *'na_dvore* "na dvorištu", *'daj_si 'vankúš 'pod_hlavu* "stavi

jastuk pod glavu"), a ono izostaje ako su aktivirani neki od sljedećih činilaca. Kolebanje je najveće kod trosložnih riječi, pa su tu presudni drugi činiooci koji se obrađuju dalje. Na temelju istraživanja korpusa umjetničkoga stila Sabol (1977:47, 1986:401sq) smatra da je u svezama *prijedlog + trosložna riječ* za književni slovački jezik naglašavanje jednosložnoga prijedloga temeljno i neobilježeno. Treba istaknuti i to kako su istraživanja jednoznačno pokazala da se u razgovornom i publicističkom stilu češće naglašava prvi slog punoznačnice (57,5% primjera; Sabol, 1977:45), a smatramo da bi upravo publicistički stil trebao biti relevantan za jezično, pa i ortoepsko normiranje. U svakom slučaju, i Sabol (1977:42sq) priznaje "[...] da se naglašavanje prvoga sloga trosložne riječi poslije prijedloga ne doživljava obilježenim (sa zvukovno-ritmičkoga gledišta) u mjeri u kojoj se doživljava naglašavanje jednosložne riječi nakon prijedloga", te dodaje: "Zato je u običnoj govornoj praksi (pogotovo pod utjecajem činiooca isticanja i semantičkog činiooca) mnogo veća tendencija naglašavanja prvoga sloga trosložne riječi iza jednosložnoga prijedloga nego jednosložne riječi u istom položaju." (Pa ipak, sasvim je uobičajeno *'na_ulici*, ali *pred_'fakultou!*) Kod četverosložnih i višesložnih riječi gotovo je isključeno naglašavanje prijedloga, u velikoj mjeri i zbog fizioloških ograničenja, te je u tome slučaju naglašavanje prijedloga vrlo obilježeno.

2. Semantičko-sintaktički kriterij

Naglasak se ne pomiče na prijedlog ako je na punoznačnici logički odnosno rečenični naglasak (slovački *dôraz*), iako ona zadovoljava kriterij broja slogova. Naglasak će sasvim sigurno biti na punoznačnici ako se naglašava neka opreka, na primjer:

Neprídem o 'tri, ale o 'dva týždne.
"Neću doći za tri, nego za dva tjedna."

Nešla do 'kina, ale do 'divadla.
"Nije išla u kino, nego u kazalište."

Budući da ovdje naglašavanje ovisi i o sadržaju iskaza, odnosno o sintaktičkoj strukturi i rečeničnome naglasku, prema istome kriteriju može biti naglašen i prijedlog, ovisno o kontekstu:

Nebol som za 'domom, ale za 'obchodom.
"Nisam bio iza kuće, nego iza trgovine."

ali:

Nebol som 'za domom, ale 'pred domom.
"Nisam bio iza kuće, nego ispred kuće."

Ponekad se različitim isticanjem postiže i razlika u značenju, kao u primjeru:

Stavali dom za 'domom. "Gradili su kuću za kućom."
Stavali dom 'za domom. "Gradili su kuću iza kuće."

Ovaj primjer graniči s distinktivnim kriterijem koji je opisan niže.

3. Ritmički kriterij

Ako se isti prijedlog ponavlja uz različite punoznačnice, nastaje svojevrsni "ritmički eho" koji nameće naglasak na prijedlogu ili na prvome slogu riječi. Ova se pojava katkada zove i ritmička inercija (slovački *rytmická zotrvačnosť*). Na primjer u rečenici:

Myslel na 'kamarátov, na 'rodičov, na 'dni strávené v št'asti.
 "Mislio je na prijatelje, na roditelje, na dane provedene u sreći."

načelo naglašavanja punoznačnice iz prvih dviju prijedložnih sveza prenosi se i na jednosložnu riječ *deň*, s koje bi se naglasak trebao pomaknuti na prijedlog prema kriteriju broja slogova. Suprotan slučaj nalazimo u rečenici:

Nejde 'o deň ani 'o dva ani 'o týždeň ani 'o mesiace.
 "Nije u pitanju dan, niti dva, niti tjedan, niti mjeseci."

Tu se naglašavanje prijedloga iz prvih dviju prijedložnih sveza nameće i ostalim prijedložnim svezama koje više ne zadovoljavaju kriterij broja slogova.

4. Distinktivni kriterij (izbjegavanje homonimije)

Naglašavanje prijedloga, odnosno punoznačnice često mijenja značenje ili nijansu u značenju. U tome slučaju naglasak se ponekad ne pomiče na prijedlog ako govornik želi izbjeći homonimiju. Treba reći da izostajanje očekivanoga pomicanja naglasaka nije beziznimno pravilo, nego uvelike ovisi o kontekstu. Razlikujemo minimalne parove koji su nastali slučajno uslijed jednakoga slijeda fonema, te parove koji se temelje na opreci između prijedložne sveze i njezina sraštena, leksikalizirana oblika:

<i>so sudom</i> [zo 'sudom / 'zo sudom] "s bačvom"	~	<i>s osudom</i> ['zosudom] "sa sudbinom"
<i>za dom</i> "iza kuće (smjer)"	~	<i>zadom</i> "sa stražnje strane"
<i>do konca</i> "do kraja"	~	<i>dokonca</i> "štoviše"

<i>na miesto</i> "na mjesto"	~	<i>namiesto</i> "umjesto"
<i>na bok</i> "na bok"	~	<i>nabok</i> "na stranu"
<i>na šťastie</i> "[misliti] na sreću" i sl.	~	<i>našťastie</i> "nasreću"

Taj kriterij znatno ovisi o stajalištu govornika i njegovoj procjeni uspješnosti komunikacije, te o značenju. Nekada su značenja homonima toliko udaljena da se gotovo nikada ne mogu naći u istom kontekstu pa ne postoji ni opasnost od pogrešnog prepoznavanja. Distinktivni kriterij pomicanja naglasaka na proklitiku ne osporava delimitacijsku funkciju i ustaljenost slovačkoga inicijalnoga naglasaka. Distinkcija se u više opisanim slučajevima ne ostvaruje različitim mjestom naglasaka nego različitim delimitiranjem riječi, odnosno oprekom [+/- pomicanje naglasaka na prijedlog].

5. Eufonijski kriterij

Rijetki su slučajevi da prevagne naglašavanje punoznačnice umjesto prijedloga radi eufonijskog dojma. Sabol (1977:43) navodi stih iz jedne pjesme Miroslava Váleka: *a prosí o 'oheň*, u kojem se naglasak ne pomiče na prijedlog *o* jer bi se time u govornom ostvarenju dobilo dugo *ó*, što bi otežalo percepciju. Král' (1988:169) navodi narodnu meteorološku poslovicu:

Keď na Katarínu stojí hus 'na ľade, na Vianoce bude 'na blate.
"Ako na Katarinu guska stojí na ledu, za Božić će stajati u blatu."

U ovoj rečenici možemo naglasiti svaki prijedlog *na*, međutim, to bi prilično zasitilo percepciju. Zato je bolje naglasiti one prijedloge koji označavaju prostorni odnos nasuprot nenaglašanim prijedlozima koji označavaju vremenski odnos. Treba priznati da Král'ev primjer nije potpuno relevantan jer se vrlo lako može interpretirati i pomoću kriterija broja slogova.

6. Stilistički kriterij

Pomicanje naglasaka na prijedlog uvelike ovisi i o stilu iskaza. Spomenuta Sabolova istraživanja (Sabol, 1977:44-48) pokazala su da je tendencija naglašavanja prijedloga veća što je stil iskaza viši. To najviše dolazi do izražaja kod dvosložnih i trosložnih riječi, budući da je naglašavanje riječi s manjim i većim brojem slogova gotovo predodređeno prema kriteriju broja slogova. Stoga će jednosložni prijedlog biti najčešće naglašen u umjetničkome stilu (pogotovo u poeziji), nešto rjeđe u publicističkom, a najrjeđe u razgovornome stilu. Naglašavanje zamjenice pred kojom je jednosložni prijedlog, u razgovornom je stilu često u svezama *jednosložni prijedlog + pokazna zamjenica + punoznačnica*, koje su tipične za spontani govor, a tendenciju još više pojačava

Sabol navodi, u kojem se pridjev upotrebljava apsolutno, podliježe ritmičkomu kriteriju.

Činjenice pogrešno interpretira i Král' koji na primjer u rečenici

*'Počul som, 'že po 'ostrej 'hadke...
"Čuo sam da nakon oštre svađe..."*

nenaglašenost prijedloga *po* objašnjava činjenicom da mu prethodi veznička proklitika, a tada, prema Král'u, prijedlog može, ali ne mora biti naglašen (Král', 1988:167). Međutim, i tu se radi o sintagmi, a dvojen je i naglasak veznika *že*, te je vjerojatnije da se radi o dvjema vezanim nenaglašenim proklitikama: *že_po_'ostrej*.

Smatramo da se u tim slučajevima naglasak ne pomiče na jednosložnu proklitiku zbog toga što ga navodno "privlači" pridjevska riječ. U tome bi se slučaju radilo o svojevrsnom kategorijalnom kriteriju koji možemo lako osporiti protuprimjerima. Izdvojimo sintagmu iz jednoga od više navedenih primjera: *na_'zakladnej_škole* "u osnovnoj školi". Ta se sintagma u govornome jeziku često reducira na pridjev, kao i u hrvatskom, a naglasak se u tom slučaju pomiče na prijedlog:

*O tom_sme_sa učili ešte 'na_zakladnej.
"O tome smo učili još u osnovnoj."*

Poneki govornici i ovdje bi naglasili imenicu zbog kriterija broja slogova, međutim, naglasak će se nedvojbeno pomaknuti s dvosložne imenice: *'na_strednej* "u srednjoj (školi)" prema *na_'strednej_škole* "u srednjoj školi". To pokazuje da pridjevska riječ nije element koji privlači naglasak, nego je to pridjevska riječ u sintagmi s imenicom. Takve su sintagme ujedno značenjske cjeline, pa se ritmičkom ustaljenošću i zvukovno signalizira njihova semantička povezanost. Iako sintagme pripadaju području sintakse i iako je, kako smo pokazali, značenjska povezanost u ovakvim slučajevima relevantna, ovaj kriterij treba razlikovati od semantičko-sintaktičkoga kriterija analiziranoga u točki 2. Naime, kod semantičko-sintaktičkoga kriterija presudan je rečenični naglasak (*dôraz*) koji ističe pojedine dijelove rečenice s obzirom na kontekstualni fokus. Dakle, ako je rečenični naglasak na punoznačnici pred kojom stoji jednosložni prijedlog, naglasak se na njega neće pomaknuti ne bi li se istaknula punoznačnica u fokusu. Ako je fokus na nekom drugom rečeničnom članu, naglasak će se pomaknuti na prijedlog. Kod sintagme, međutim, naglasak ostaje na pridjevskoj riječi, neovisno o rečeničnome naglasku. Smatramo da je zato sasvim opravdano govoriti o zasebnome sintagmatskom kriteriju.

Nije suvišno spomenuti da slična situacija nastaje u hrvatskom jeziku kad se enklitika umeće u sintagmu kojoj ta enklitika sintaktički ne pripada. Naime, u hrvatskom vrijedi pravilo prema kojem se enklitika umeće poslije prve naglasnice, a ako je ona vezana sa sljedećom naglasnicom u sintagmu, dolazi do

neslaganja prozodijškoga i sintaktičkoga pravila, na primjer: *Novi će Zagreb dobiti stadion*. Sličnost se sastoji u tome što se i u hrvatskom i u slovačkom jedan član sintagme naglasno povezuje s elementom koji nije član sintagme, bilo da joj prethodi (u slovačkom) ili se u nju umeće (u hrvatskom).

8. Regionalni kriterij

Možemo razmišljati i o regionalnom kriteriju. Neopravdano je zanemarena Stanislavova napomena da su Slovaci iz zapadne Slovačke skloniji naglašavati jednosložni prijedlog, čak ako iza njega slijedi trosložna ili višesložna riječ (Stanislav, 1953:285). Primjedba dobiva na snazi uzme li se u obzir da je takva situacija u susjednim moravskim govorima češkoga jezika. Na temelju vlastitih zapažanja i autor studije može potvrditi takvo stanje. Dakle, prema regionalnome kriteriju tendencija da govornik slovačkoga jezika pomakne naglasak s trosložne riječi na jednosložni prijedlog bit će to veća što je govornikov narječni idiom zapadnije. U govornika zapadnoslovačkoga narječja očekivat ćemo gotovo dosljedno pomicanje naglasaka na prijedlog, u govornika srednoslovačkoga narječja češće će biti naglašen prvi slog trosložne riječi, a govornici istočnoslovačkoga narječja gotovo da uopće neće pomicati naglasak na prijedlog, jer je njima i sam inicijalni naglasak standardnoga jezika stran jezični element. Iz slovačke je dijalektologije, naime, poznato da istočnoslovačko narječje, s iznimkom sotačkoga dijalekta, ima dosljedan penultimski naglasak poput poljskoga jezika. Za puno priznavanje ovoga kriterija nužna su istraživanja govornoga korpusa s obzirom na narječnu pripadnost. U svakome slučaju, tendencija je nedvojbeno i zabilježena u stručnoj literaturi.

Pitanje pomicanja naglasaka na proklitiku nije bitno samo za akcentuaciju i ortoepiju, nego također izravno utječe na pravopisna pitanja. Upravo je pomicanje naglasaka utjecalo na pisanje priloga nastalih od sveze prijedloga i imenice (u funkciji priložne oznake) te na pisanje sekundarnih sraštenih prijedloga. Takve sveze tvore jednu fonetsku riječ, te se pišu zajedno, na primjer *prednedávnóm* "prije nekog vremena", *doprostred* "skroz u", *počas* "za vrijeme", *potme* "po mraku". Tu se zapravo radi o leksikalizaciji, tj. o stvaranju novih riječi, tako da prijedlozi u takvim svezama gube svoju leksikalnu funkciju. S tim je u izravnoj vezi i stara slovačka pravopisna dvojba o pisanju priloga tipa *dobiela*, *dočierna* "[obožiti] u bijelo, u crno", koja je riješena prema hrvatskom modelu, tj. propisivanjem dubleta: *dobiela* / *do biela*, *dočierna* / *do čierna*, *domodra* / *do modra* itd. Gotovo identična rasprava vodila se donedavno u hrvatskoj filologiji o pisanju priloga tipa *ujutro* / *u jutro*.

Naglasak u slovačkom jeziku ne prelazi na dvosložne prijedloge, osim u slučaju proširenih (vokaliziranih) oblika jednosložnih prijedloga: *'odo_mňa* "od mene", *'podo_mnou* "poda mnom", *'nado_všetko* "iznad svega" i sl. Štoviše, u primjerima u kojima se naglasak pomiče s osobne zamjenice na prošireni oblik

prijedloga naglasak beziznimno stoji na prvome slogu prijedloga i ne može biti na zamjenici čak ni u emfazi.

Možemo zaključiti da naglasak u slovačkom ima dosljednu delimitativnu funkciju, što se ogleda i u preuzimanju stranih riječi. Jedino dvojbeno mjesto u slovačkome naglasnom sustavu jest pomicanje naglaska na jednosložni prijedlog. Hoće li se to pomicanje ostvariti, ovisi o nekoliko kriterija. Osim postojećih kriterija (kriterij broja slogova, semantičko-sintaktički, ritmički, distinktivni, eufonijski i stilistički kriterij) koji se izdvajaju na temelju relevantnih radova i istraživanja govornoga korpusa, mogu se izdvojiti i dva nova kriterija koja se u stručnoj literaturi dosad nisu posebno izdvajala: sintagmatski i regionalni.

REFERENCIJE

- Garde, P.** (1993). *Naglasak*. Zagreb: Školska knjiga. (hrvatski prijevod djela: Garde, P. (1968). *L'accent*. Paris: Presses universitaires de France)
- Kráľ, Ā.** (1988). *Pravidlá slovenskej výslovnosti*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Kráľ, Ā.** (2005). *Pravidlá slovenskej výslovnosti. Systematika a ortoepický slovník*. Martin: Matica slovenská.
- Kráľ, Ā., Sabol, J.** (1989). *Fonetika a fonológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Martinet, A.** (1965). *La linguistique synchronique. Études et Recherches*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Ondrejovič, S.** (1977). O prízvukovaní jednoslabičných predložiek v slovenčine (Z histórie otázky). *Slovenská reč* 42, 14-22.
- Pauliny, E.** (1981). *Slovenská gramatika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Pauliny, E., Ružička, J., Štolc, J.** (1968). *Slovenská gramatika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Rázusová-Martáková, M.** (1946). O prizvučnosti predložiek. *Slovenská reč* XII, 73-86.
- Sabol, J.** (1977). *Prozodická sústava slovenčiny*. Bratislava: Metodicko-výskumný kabinet československého rozhlasu Bratislava.
- Sabol, J.** (1986). Prízvuk v slovenčine. *Studia Academica Slovaca*. 15. *Prednášky XXII. letného seminára slovenskeho jazyka a kultúry* (ur. J. Mistrik). Bratislava: Alfa, 391-412.
- Stanislav, J.** (1953). *Slovenská výslovnosť*. Martin: Osveta.

Siniša Habijanec

Faculty of Humanities and Social Sciences, Zagreb
Croatia

STRESS IN SLOVAK LANGUAGE

SUMMARY

Slovak language has stress consistently on the first syllable. Therefore, the stress in Slovak is not a distinctive but delimitating function; that is, the initial stress is a strong signal of the word-beginning to which the perception of foreign languages by Slovak speakers is subordinated. However, the stress is inconsistently shifted to one-syllable prepositions thus causing a stress dilemma in Slovak orthoepy. This paper lists a number of criteria influencing the stress shift to the one-syllable prepositions. The most important criteria are number of syllables and sentence semantics. Others are rhythmic, euphonic, distinctive and stylistic criteria. This paper suggests two new criteria: syntagmatic and regional.

Key words: stress, accentuation, Slovak language
